

Pregledni rad UDK [1:572][316:572][316.7:572] N. Skledar
Primljeno 19. 03. 2008.

Mladen Labus

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Amruševa 11, HR-10000 Zagreb
mladen@idi.hr

Filozofija i život

Filozofska i socio-kulturna antropologija **Nikole Skledara**

Nikola Skledar: *Filozofija i život. Filozofijske i metodologijske rasprave*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2007.

Sažetak

Tekst predstavlja osvrt na knjigu Nikole Skledara Filozofija i život i pokušaj je kritičkog prikaza, u osnovnim crtama, njegova teorijskog i intelektualnog profila, uzimajući u obzir i neke druge njegove knjige. Osnovni je cilj pokazati jednu izgrađenu i izvorno otvorenu antropologiju koja, u interpretaciji čovjekova povijesnog opstanka, ima egzistencijalni, hermeneutički i humanistički karakter. Tekst razmatra glavne teme kao što su: odnos filozofije i suvremenog života, suvremeni odgoj/obrazovanje i filozofija čovjeka, integralna bioetika, filozofija prema religiji i znanosti, eros i thanatos, o životu poslije smrti, filozofijske osnovne znanosti, iz opusa naših filozofa i dr.

Ključne riječi

filozofija čovjeka, život, socio-kulturna antropologija, odgoj/obrazovanje, bioetika, eros, thanatos, religija, znanost, metodologija, Nikola Skledar

Povod je ovome tekstu najnovija knjiga Nikole Skledara *Filozofija i život. Filozofijske i metodologijske rasprave*, a namjera mu je da, makar u osnovnim naznakama, pokuša dati njegov teorijski i intelektualni profil. Tko god poznaje opus našeg uglednog filozofa i antropologa, složiti će se, da se niti o jednoj njegovoj knjizi ne može pisati, a da se ne uzme u obzir i druge važne knjige jer se bez toga ne može razumjeti ni njegova misaona pozicija niti stalno zauzimanje za jednu *otvorenu antropologiju*, za jedan egzistencijalni, hermeneutički i, prije svega, *humani* karakter i antropologije i filozofije, a to znači samoga čovjeka. Pritom je ova konstanta humaniteta zapravo bit njegove misaone i životne nastojenosti, makar i »protiv struje«, unutar jednog u srži antihumanog svijeta, izlažući se opasnosti da ga se proglasi »zastarjelim« (G. Anders) ili izmještenim iz »duha suvremenosti«, u kojoj nema mjesta za takve pojmove. No, Skledar ustrajava na ovoj poziciji jer je to pozicija same filozofije.

O teorijskoj i misaonoj tematici u predgovoru svoje knjige piše, da je »ostala u slijedu i kontekstu naših trajnih filozofijsko-antropologijskih, filozofijsko-re-

ligijskih i filozofijskoznanstvenih teorijsko-metodologijskih preokupacija¹ Naglašava da se njegov osnovni koncept nije promijenio, i da, parafrazirajući E. Blocha, svaki autor »cijeli svoj autorski vijek piše zapravo jednu knjigu«.² Za Skledara je to »otvorena knjiga«, jer je ona otvoreni obzor za čovjeka, za njegovu povijesnu bit, za njegovu egzistenciju, neiscrpivu u svojim očitovanjima i mogućnostima. A pišući tu jednu knjigu, autor zapravo slijedi svoj život. Život koji se propituje, koji se pokušava dohvatiti u svome smislu, graditi svoj smisao. Zato, naslovljujući svoju knjigu *Filozofija i život*, kao filozof zna njihov *neukidivi odnos*, njihovu cjelinu kao žudeći eros. I tek u tome horizontu mišljenja, kao neprevladive žudnje za istinskim životom, valja promatrati njegovu antropologiju. Jer on ne pretpostavlja bilo kakav, nego istinski život, onaj koji otvara mišljenje.

Filozofija i život nije samo naslov nego pogađa samu bit Skledarova duhovnog habitusa. On ustrajno insistira na »uzajamnoj povezanosti istinske filozofije i filozofiranja s vazda upitnim, prijepornim, dramatičnim, čudesnim čovjekovim individualnim društveno-povijesnim i sociokulturnim životom, te nezaobilaznu svezu i osnovanost znanosti u filozofiji«.³ To nije samo »unutarnji opis« autorove metodologije, za dohvaćanje složenih problema čovjeka, samo antropologijska strategija istraživanja, nego njegova bitna postavljenost, koja promišlja čovjeka u mnoštvu njegovih antropoloških, povijesnih, društvenih, kulturnih, umjetničkih i drugih očitovanja. Bogatstvo tema i složenost njihovih međusobnih odnosa nije samo izvanserijski uspješna sinteza njihova problematiziranja, u filozofiji i znanosti, nego nešto mnogo više. Pred nama se nalazi djelo originalnog mislioca u najboljem smislu riječi. Tu je iskazan osebujan intelektualni profil, ali za ocjenu ove knjige i nešto presudnije: autor je dao koliko rijetku toliko dragocjenu kritičku sintezu filozofije i znanosti, kroz njihov reflektivni povijesni odnos, ali isto tako demonstrirao metodologijske i empirijske dosege i granice znanosti. Time je, ali naravno ne samo ovom knjigom, izgradio i svoju originalnu i prepoznatljivu koncepciju filozofske i socio-kulturne antropologije.

Razumljivo je da se ovaj kompleksan rad u ovakvom kratkom osvrtu ne može prikazati *in extenso*, nego samo naznačiti osnovnu strukturu i problematiku, istovremeno pokušavajući slijediti autorove teorijske preokupacije i njihovu cjelovitost, dakako samo u naznakama, u njegovim drugim knjigama.

U prvom dijelu, *Filozofija i suvremeni život*, autor nas uvodi u samo središte pitanja o bitku i smislu, posebno o smislu čovjekove egzistencije u povijesti i kozmosu, čime naglašava krug (početak i kraj) duhovnih svojih napora i točku s koje promišlja brojne fenomene suvremenog čovjeka: demokratizaciju, globalizaciju, dominaciju, odgoj, obrazovanje, socio-kulturne oblike, probleme etike i bioetike, čovjekov život i zdravlje, društveni život, ugroženost čovjeka, ekologiju i dr.

Skledar filozofiju vidi i promišlja, ne samo iz njezine biti, »otkrivanja (*aletheia*) svijeta i života, njihova iskona i počela (*arhé*), temelja i onoga bitnog (*ousia*) svega što jest, bitka bića«⁴ nego je ona bitni postav njegove koncepcije antropologije. Ona je stalna i sveprisutna orijentacija samoga (povijesnoga) života, što znači da utječe, pored drugih duhovnih formi čovjekovih – kao što su religija, umjetnost, znanost i dr. – na sam zbiljski život kao najcjelovitija snaga ljudskog duha, koja je u stanju obuhvatiti čovjeka u njegovu totalitetu: »povijesno-društvenoj i individualno-psihološkoj, racionalnoj i aracionalnoj, stvaralačkoj i destruktivnoj«.⁵ To je onaj bitni uvjet što ga Skledar smatra nužnim za konstituiranje jedne »uistinu humanističke (potertao, M.L.) filozofijske (a ne ideologizirane), antropologijske i socijalne teorije...«.⁶ Utoliko

je i stalno prisutna filozofska »budnost« u njegovu teorijskom promatranju (*theoria*) fenomena 'čovjek' ili, kako sam kaže, »transcendentalnoga promatranja«, jer je i sam »predmet« promatranja neprestano izmičuća i nedohvatna tajna, kojoj se, kako opetovano ponavlja, možemo samo približavati, ali nikada ju do kraja dohvatiti. Otuda, dakako, proizlaze i sve metodologijske reperkusije, koje se odnose na antropologiju kao (znanstvenu) disciplinu. I upravo na tom mnoštvu otvorenih pitanja, koja se odnose na čovjeka, autor stvara svoju humanističku koncepciju, s nadom da čovjek u sebi ima, ipak, snage da se probije u jedan (svoj) ljudski svijet. U tome je humanistička uloga filozofije nezamjenjiva, o čemu kaže:

»To svakako i prije svega važi i za odnos filozofije spram ljudskoga opstanka. On nam nije nešto izvanjsko ('predmet' kao stvar). Mi smo u njemu, pa i sama interpretacija spada u njega. Stoga svaki govor o njemu nudi svima određenu mogućnost tumačenja njegova smisla. Pitanje je kako se u poniranju u bit postojanja snaći u mnoštvu tih samointerpretacija, ima li siguran kriterij, apsolutno stajalište, s kojega bismo mu prilazili, budući da svaka epoha, svaki kulturni krug, različiti oblici duha (mit i filozofija npr.) i različiti ljudi imaju svoje samosvojno iskustvo i doživljavanje života, te s time u vezi, specifične samointerpretacije i tumačenje smisla.«⁷

U ovome se nalazi bitna točka Skledarove antropologije: egzistencijalni i hermeneutički karakter interpretacije čovjekova (povijesnog) opstanka. To je taj otvoreni horizont njegove antropologije. Ali niti on, sam po sebi, ne nudi gotove odgovore: potreban je ogroman rad, probijanje, s mukom, do posljednjih pitanja naše (povijesne) egzistencije. Autor svoj teorijski stav pregnantno izražava sljedećim:

»Ako ne želi biti bormirana, samo dogmatska ili pak pozitivistička, humanistička inteligencija, treba buditi smisao za osmišljenu povijesnu praksu (*praxis*), za iskonsko *poiesis*, permanentnu, svrhovitu, mišlju i vizijom vođenu proizvodnju ljudskog društva, čovječnoga čovjeka i doista ljudskoga svijeta koji nije, dakle, konačan, dogotovljen već mu se približuje i osvaja se dijalektičkim, upravo teorijsko-praktičkim putem, neprestanim napredovanjem u otvorenom obzorju povijesne istine i smisla.«⁸

Ono što je od fundamentalnog značenja za Skledarovu humanističku koncepciju antropologije, jest metodološka upućenost na interdisciplinarnost i transdisciplinarnost, kao i integracija svih znanja o čovjeku, pa »socio-kulturna antropologija i jest i treba biti i povijesna i filozofijska«,⁹ ali isto tako i dijalektička igra čovjeka, povijesti i prirode, jer čovjek kao stvaralačko biće »proizvodi ljudsku povijest i kulturu, ali i sebe samoga kao rezultat procesa povijesnoga razvitka i kulture«. ¹⁰ Iz toga proizlazi ključno filozofijsko i teorijsko stajalište, da je fenomen čovjeka uvijek transcendentalan, što znači transempirijski, pa je i teorijski pristup moguć samo kao »*transcendentalno zrenje*«. U tome se i sastoji tajna i stalna otvorenost pitanja o njemu. Posebna

1 Nikola Skledar, *Filozofija i život. Filozofijske i metodologijske rasprave*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2007., str. 8.

2 Isto.

3 Isto, str. 7.

4 Isto, str. 13.

5 Isto, str. 15.

6 Isto, str. 15.

7 Isto, str. 20.

8 Isto, str. 25.

9 Isto, str. 27.

10 Isto.

je tema suvremeni odgoj/obrazovanje i filozofija čovjeka, kao eminentno filozofijsko pitanje o mogućnostima čovjeka i procesu nastajanja i oblikovanja i odgoja čovjeka kao čovjeka, u sklopu njegovih socio-kulturnih, povijesnih i antropoloških određenja.

Autor propituje relevantne filozofijske koncepcije obrazovanja i odgoja (kao npr. W. Dilthey, M. Weber, E. Fink i dr.) te kao filozof zastupa koncepciju odgoja kao filozofijskoga odgoja, kao »učenje života, učenje životnoga smisla«, kao samorazumijevanje i tumačenje vlastita opstanka. Odgoj i obrazovanje neodvojivi su, međuzavisni »dijalektički par«, koji tek u svojoj cjelovitosti može razvijati proces humanizacije čovjeka. Obrazovanje, naobrazba, kako autor etimologijski izvodi, stvara »obraz, oblik, lik, značaj«, a upravo je značaj cjelovita vrijednost čovjeka do kojeg dovodi jedino filozofija. To znači buđenje Smisla, neprestano traganje za smislom, istinskim životom. Zato filozofija i život.

Kada je riječ o odgoju čovjeka, Skledar se vraća na njegov filozofijski izvor i prvo (filozofijsko-antropologijsko) pitanje: »što (i tko) čovjek uistinu jest (*Mensch-Sein*), što zapravo znači biti čovjek?«, te iz ovoga temelja zna da se odgoj i obrazovanje mora

»... voditi tako da se oblikuje da odista bude čovjek, nužno upućeni prije svega na filozofiju čovjeka i filozofiju odgoja, koje promišljaju čovjeka kao umsko, socio-kulturno, vremenito, slobodno, upravo za čovjeka i njegovo istinsko ljudsko življenje, odgojivo biće.«¹¹

Odgoj i obrazovanje razmatra u jednoj socio-kulturnoj dimenziji, naime, kao integralnu sastavnicu kulture.

»Izobrazba kao takva nerazdvojno je međusobno povezana i komplementarna (ne identična, istovetna) s pojmom *odgoja* (svjesnoga činjenja, njegovanja, učenja nekoga da odraste, da razvija, uže ili šire društveno određeno svoje psiho-fizičke i kulturne osobine i navike). Uz opće značajke, te tjelesni, moralni i estetski vidik, odgoj sadrži i intelektualni i duhovni vidik koji, kako smo vidjeli, nije tek stjecanje znanja i vještina, već mu je smisao, s obzirom na formiranje cjelovita čovjeka i njegova odnosa spram svijeta, i odgojni.«¹²

Autor nije zaokupljen samo tzv. »vječnim« ili »metafizičkim« pitanjima filozofije ili antropologije nego, sa stajališta jedne kritičke antropologije, problematizira i aktualne probleme suvremenog života i integralne bioetike. Smatra da je u »integralnoj« bioetici sadržana moralna i vrijednosna problematika i uključena moralna refleksija, prosudba i djelovanje.¹³

Čitav niz teških etičkih pitanja postavlja se u suvremenosti pred antropologiju i filozofiju, a vode se rasprave o problemu početka »ljudskoga individualnog života, moždanoga života, kliničke i moždane smrti, pobačaja, eutanazije, genskim tehnikama ili genetskoga inženjeringa i terapijskoga kloniranja.«¹⁴ Na primjerima ovih pitanja demonstrira i problematizira etiku, kao i najteža pitanja što ih čovjeku »isporučuje« suvremenost. To znači da se susreće s pitanjima i problemima, na koje odgovore više ne može pronaći u okviru tradicionalnih shvaćanja čovjeka ili tradicionalne filozofije te mora tragati za vlastitim odgovorima i rješenjima. To i samu suvremenu antropologiju, kao jednu od najkompleksnijih društveno-humanističkih disciplina, stavlja pred nove zadatke:

»Čovjek je, dakle, vrlo složeno biće, ne samo prirodno, niti primarno duhovno, kulturno ili društveno i moralno, nego rezultat uzajamnosti, interakcije prirodnih i tjelesnih, te duševnih, duhovnih, kulturnih, moralnih i društvenih načela njegove generičke danosti i određenosti, po čemu je integralna bioetika kao posebna etika (i specijalna antropologija) uzajamno i poticajno upućena i povezana s antropologijom kao filozofijskim govorom i kao holističkom znanošću o čovjeku.«¹⁵

U drugome dijelu, *O vječnome životu*, autor otvara veliku temu religije. Kao vodeći stručnjak u filozofiji i sociologiji religije, na kojem području već godinama daje izvanredne znanstvene priloge u obliku knjiga, članaka i javnih rasprava, pokazuje zavidno filozofijski fundirano promišljanje religije: od velikih transcendentnih tema religije, odnosa filozofije i religije, znanosti o religiji do znanstvenih, filozofskih, kulturoloških reperkusija religijskog fenomena.

Prilazeći iznimno teškom i složenom fenomenu religije, Skledar smatra razjašnjavanje metodologijskih problema jednim od najvažnijih svojih zadataka, kako se taj put ne bi izgubio u čitavom kompleksu različitih vrsta zbilje, nediferenciranih granica i međusobnih odnosa. To se prije svega odnosi na sociologijski, filozofijski i teologijski prilaz religiji, koji su se svi konstituirali kao discipline. Već samo njihovo postojanje upućuje na slojevitost, mnogoznačnost, višedimenzionalnost i kompleksnost religijskog fenomena: od racionalnog i empirijskog (sociologija religije), umskog (filozofija religije), do nadumskog (transcendentne i mističke dimenzije) teologije. Osobita je zasluga autora da minuciozno i precizno metodološki razgraničuje i opisuje ove različite dimenzije religijskog fenomena, te puteve koji vode k njegovu otkrivanju, razumijevanju i tumačenju. S velikom filozofskom i teološkom spremom, daje povijesnu egzegezu odnosa između filozofije i teologije, stalno imajući na umu njihove posebnosti, ali istovremeno se, kao filozof koji misaono *živi* u svojoj biti, zalaže za dijalog između teista, ateista i agnostika.

»Bit dijaloga proizlazi iz dijalektičke biti filozofije same (*philo-sophia*), tj. da je filozofija po svojoj biti dijalogička.«¹⁶

I dalje:

»Bit i nužnost dijaloga, dakle, izvire iz biti čovjekove kao na istinu usmjerenoga, ali u odnosu spram nje manjkavoga bića. To onda govori o usmjerenosti čovjekovoj na drugoga u traženju istine.«¹⁷

Ovaj navod upućuje nas na autorovu bitnu usmjerenost na dijalog kao misaoni susret čovjeka s čovjekom, oko svih pitanja njegove egzistencije, pa tako i kada je riječ o religiji. Nije li, napokon, i sama ideja ekumenizma, put prema jednom susretu religija, istodobno i put prema raz-govoru, logosu, zajedničkom putu do istine i mira.

I na drugim mjestima, a na najboljem nasljeđu suvremene antropologije, religiologije, filozofije i teologije, prepoznajući duboke filozofske, egzistencijalne i metafizičke dimenzije religije i religioznosti bitnom dimenzijom ljudskog opstanka, autor u svojim teorijski duboko zasnovanim analizama, neprestano nastoji očuvati njezinu »dvostruku prirodu«: s jedne strane, otvorenost i upućenost na transcendenciju, a s druge, njezinu povezanost i značenje za društvo, tj. njezin socijalno-teorijski okvir. O tome kaže:

11 Nikola Skledar, *Filozofijske, religijske i društvene teme*, IDIZ (Zagreb)-Centar za mladež (Zaprešić), Zagreb 2005., str. 28.

12 Nikola Skledar, *Čovjek i kultura. Uvod u socio-kulturnu antropologiju*, Societas (Zavod za sociologiju) – Matica hrvatska Zaprešić, Zagreb 2001., str. 347.

13 Nikola Skledar, *Filozofija i život*, str. 43.

14 Isto, str. 41.

15 Isto, str. 51.

16 Isto, str. 73.

17 Isto.

»Prema tome, religija je složen i pluridimenzionalan fenomen, strukture čiji su korijeni, osnove i dimenzije višestruke i međusobno isprepletene: otuđenost u nehumanim društvenim životnim prilikama, koja rezultira posvemašnjim ljudskim otuđenjem i osiromašenjem, egzistencijalni strah, strah od smrti i težnja za besmrtnošću, očekivanje nagrade (i sankcije) u onostranosti, osjećaj ovisnosti i spoznaja o ograničenosti, prolaznosti, konačnosti i ništavnosti u odnosu prema kozmosu, apsolutu i s tim povezana težnja za beskonačnošću *eshatona*, sve su to vrela iz kojih izvire religioznost i osnove religije. Znači, osim društvenih, religija ima i svoje duševne, moralne i spoznajne izvore (koji su, međutim, uvijek povijesno-društveno i kulturno impregnirani, tj. nose pečat svoga vremena i prostora); osim što je socijalna činjenica (sa svim implikacijama, ona je i psihička, moralna i metafizička činjenica).«¹⁸

Jedna od najvećih tajni čovjekova opstanka, *smrt*, i čovjekov odnos prema njoj, predstavlja za Skledara iznimni intelektualni i filozofski izazov, a po načinu i strasti s kojom se suočava s ovim pojmom, vidljiva je najveća duhovna napetost i napor u susretu s njime. U ovoj se temi prepoznaje cjelina i autentičnost njegova egzistencijalnog i filozofskog nemira. To je pitanje, kojem on prilazi s najvećom suptilnošću, gotovo strahopoštovanjem, ono koje u jednu točku objedinjuje njegov filozofski i antropološki pogled na čovjeka: biće tajne, kojem se možemo samo približavati, osvjetljavajući ga više ili manje uspješno, ali ga nikada ne možemo dokraja dosegnuti. Čovjek je biće tajne i transcendencije, sa stalnom sjenom smrti, koja daje *svoj ton* svim njegovim nastojanjima, nadanjima, pitanjima. To je osnovna Skledarova duhovna nastrojenost, u stalnom i strastvenom promišljanju čovjeka. Druga je bitna njegova usmjerenost na humanističku nadu u smisao čovjekove ovozemaljske egzistencijalne »avanture«. Usudili bismo se ustvrditi, da su ove dvije bitne dimenzije njegove strasne potrage za smislom čovjekove egzistencije, ujedno i njegov filozofski i antropološki *credo*. Pritom on pojam čovjeka uzima u svom višestrukome smislu: egzistencijalnom, povijesno-društvenom i personalnom.

I upravo u tom odnosu prema smrti, dobivaju fundamentalna antropologijska pitanja svoj smisao:

»Što je, ili tko je, zapravo čovjek? Što znači biti čovjek? Koji je smisao njegova života, stvaralaštva, ljubavi i smrti? Odakle dolazi, kamo ide? Gdje je i što njegov iskon i *eshaton*? Koja mu je svrha u povijesti i u kozmosu? Kakav mu je odnos s nadnaravnim?«¹⁹

Određujući sve najvažnije egzistencijale ili fenomene čovjekova opstanka – kao što su: stvaralaštvo, igra, borba, ljubav – smrti određuje posebno mjesto, ona nema nikakvo vlastito neposredno iskustvo. I zato je za čovjeka najveća tajna. Prikazuje nam neobično bogatu i raznoliku fenomenologiju njezina pojavljivanja i tumačenja (socijalno-antropološki, kulturološki, povijesni itd.), s jedne strane, te promišlja, iz aspekta filozofije i suvremene egzistencijalne teologije, njezine metafizičke i eshatološke dimenzije, s druge strane. Filozofsko razumijevanje ovog najtežeg pitanja, začudna teorijska erudicija, kao i suvereno kretanje i povezivanje nekoliko disciplina (filozofija, antropologija, teologija, sociologija, psihologija, kultura itd.), gotovo da su bez premca u našoj antropologiji i filozofiji. Skledarov pristup ovoj temi prožet je neporecivom strašću i osobnom egzistencijalnom zauzetošću, što samo potvrđuje vlastitu proživljenost. Drukčije mu se i ne može prići. Izgleda da je vlastiti doživljaj samog pitanja početak puta kojim treba proći svaki čovjek.

Za problematizaciju pojmova *erosa* i *thanatosa*, koji su, kao tema, prisutni i u drugim njegovim knjigama, Skledar poticaj nalazi i u knjizi francuskog filozofa P. Ricœura *O tumačenju (Ogled o Freudu)*. Ovi su pojmovi važni za fenomenologijsko-hermeneutičko tumačenje kulture, u njezinim najširim značenjima: simbolima, snovima, umjetnosti, religiji itd. Čovjekova kultura

u svojoj biti nastaje po *erosu*, kao principu ljubavi i života, suprotstavljena svojim duhovnim stvaralaštvom *thanatosu* (smrti), principu agresivnosti, nasilja, egozima, destrukcije i smrti. Autor daje sjajnu interpretaciju Ricœurove knjige i naglašava Freudov doprinos filozofijskoj antropologiji, kulturologiji i drugim duhovnim znanostima.

»Čovjek je, prema tome, veoma složeno biće, ne samo prirodno, tjelesno, niti primarno duhovno, nego proizvod interakcije bio-psiholoških i društveno (kulturnih) principa njegove konstitutivne određenosti.«²⁰

I u drugim svojim djelima, Skledar egzistencijalu ljubavi pristupa kao jednom od najčudesnijih fenomena čovjekova svijeta, kojega tretira, kako u njegovu psihologijskome i afektivnom smislu tako i u eminentno ontologijskome statusu: na jednom će mjestu reći da ljubav nije tek »nekakav akcidentalan, nebitan akt u odnosu ljubećega, već temeljni način odnosa spram bitka«.²¹

Treći dio, *Filozofijske osnove znanosti*, sadrži tekstove koji tematiziraju filozofske, ontološke, epistemološke, metodološke probleme (društvenih) znanosti te kao izuzetak u našoj sociološkoj teoriji predstavlja posebnu vrijednost ove knjige. I ovdje se stalno provlači autorovo naglašavanje važnosti promišljanja i neprestanog utemeljivanja odnosa između društvenih znanosti i filozofije, njihove nužne povezanosti i upućenosti na međusobnu suradnju.

U tekstu »Teorijsko-metodologijski vidik odnosa filozofije i znanosti«, autor povijesno-kritički izvodi problem odnosa filozofije i znanosti, od mitskog mišljenja do antičkih početaka filozofije, pa do novovjekovnog konstituiranja znanosti, sve do suvremenosti. S jedne strane, vrlo precizno i određeno distingviranje (biti) filozofije i znanosti, s druge, stalno upozoravanje na njihovu nužnu suradnju, dijalektičku povezanost i međudjelovanje, ukazuju na njegov teorijsko-metodologijski stav, kada je riječ o njegovu temeljnom pristupu čovjeku. Podjednako je kritičan, kako prema pukom, teorijski neosviještenom empirizmu znanosti tako i prema proizvoljnim teorijskim sintezama, bez oslonca na iskustvena (empirijska) istraživanja. Stoga uvijek teži ravnoteži »dijalektičke igre«, koja treba zatvarati cjelinu. To je, čini nam se, bitna karakteristika Skledara kao filozofa i znanstvenika: težnja prema »harmoniji« (kao unutarnjem uvjetu cjelovitosti/istinitosti), u jednoj »dijalektički otvorenoj igri«, u »strastvenom nemiru« i »kretanju naprijed« (E. Bloch). Upozorava na važnost suradnje filozofije i znanosti, posebno u suvremenosti, kada je čovjekov svijet ozbiljno ugrožen i potrebne su sve čovjekove duhovne snage u traganju za odgovorima. To je sublimirao u sljedećem:

»Kao zbiljsko nastojanje (eros) na otkrivanju iskona i istine o svijetu-prirodi, društvu, čovjeku i njegovu duhu, znanost i filozofija s njima trebaju biti bitno, dijalektički povezane, ali i ostati autonomni oblici duha i stvaralaštva, svjesni svojega hoda u otvoreno obzorje istine, te kao takve, same sebi sudac, slobodne, a ne zadane ni uvjetovane od bilo kojih mjerila izvan sebe.«²²

U tekstu »Metodologičke osnove znanstvenih istraživanja«, autor daje razvoj povijesnog pojma znanosti sve do najnovijeg vremena, ali i kritički upozorava na »zaborav« ontoloških i filozofskih temelja znanstvene metodologije, ne samo u tzv. prirodnim nego i u društvenim i humanističkim znanostima, što

18

Nikola Skledar, *O igri, ljubavi i smrti. Antropologijski ogledi i razgovori*, Biblioteka Znanost i društvo, IDIZ, Zagreb 2003., str. 52.

19

Nikola Skledar, *Filozofija i život*, str. 75.

20

Isto, str. 87.

21

Nikola Skledar, *O igri, ljubavi i smrti*, str. 26.

22

Nikola Skledar, *Filozofija i život*, str. 106.

se očituje u nekritičkoj kvantifikaciji, kako u metodološkom pristupu znanstvenim istraživanjima tako i u samoj interpretaciji dobivenih podataka, a bez dubljeg teorijskog situiranja i osmišljavanja. Pojam ‘znanosti’ razvija u etimologijskom, epistemo-logičkom i ontološkom aspektu, pokazujući razvoj pojma znanosti od antičkog, novovjekovnog i suvremenog njezina stanja, kao i »epistemološke temelje metodologije«, kao discipline filozofije i njezina temeljnog ontološkog pitanja o strukturi svijeta i putu do istine. Posebnu pozornost posvećuje problematici odnosa duhovnih i prirodnih znanosti, gdje ne upozorava samo na poznatu Weberovu distinkciju već sustavno razvija jedan filozofijski i antropologijski diskurs u objašnjavanju bitnog smisla ove razlike, imajući stalno na umu, prije svega, društvene i humanističke znanosti i njihovu metodologiju. Razmatranje o znanstvenoj metodi i metodologiji daje strukturu i odnose metodologije i gnoseologije (kao dijela spoznaje), kao i osnovne onto-gnoseologijske pretpostavke metodologije. Pritom se ovaj strukturalno-imanentni odnos širi do prvih spoznajnih temelja (prve filozofije, Aristotel) *theoria*-e, kao (čistog) misaonog promatranja. Odnos teorije i empirije u znanstvenom istraživanju razmatra u kontekstu »filozofijskih i gnoseologijskih pretpostavki o zbilji« i pristupu toj zbilji. Pitanje postavlja problematski i povijesno, demonstrirajući pritom ne samo iznimno poznavanje povijesnog razvoja, u smislu zavidne teorijske obaviještenosti, nego i primjer »sretne sinteze« teorijskog i empirijskog pristupa. U sklopu toga i kritika dvaju metodoloških ekstrema: skupljački empirizam i hipotetičko-deduktivno shvaćanje, koji (uzeti zasebno) ne mogu biti znanstveno plodni niti istiniti. U tome se očituje i glavna vrijednost teksta: kritička evaluacija znanstvene metodologije u njezinu povijesnom razvoju, ali i kritičko upozorenje na odvajanje od svojih temelja (izvora): prve filozofije i Smisla, s osnovnim jedino mogućim zahtjevom za dijalogom (i suradnjom) između znanosti i filozofije. U tome je ispunjen i zadatak ovog rada: stalno promišljanje i kritičnost, samorefleksija znanosti o svome smislu, napose kada je riječ o društvenim i humanističkim znanostima.

U tekstu »Meta-filozofijski značaj znanosti o društvu«, autor daje problematski i povijesni pregled metodologijskih pristupa i teorijskih škola u proučavanju društva, kao i opće metodologijske pretpostavke društvenih znanosti. Naročito naglašava specifične probleme u proučavanju društva, zbog brojnih i međuovisnih činitelja, kao i višestrukih determinacija:

»... *uzročno posljedična sveza* (kausalitet), *interakcija* – recipročno međusobno djelovanje i zavisnost među pojavama, *teleološka* određenost – određenost nekom svrhom, *strukturalna određenost* – određenost cjelinom.«²³

No, kako upozorava, pravi je problem u proučavanju društva u činjenici da je čovjek slobodno i stvaralačko biće, biće mogućnosti i budućnosti, te kao takvo nepredvidljivo i »neproračunljivo«. Navedeno pokazuje svu težinu proučavanja društva i teorijsko-metodologijskog prilaza ovoj kompleksnoj i dinamičkoj zbilji. Skledar iscrpno tematizira brojne sociološke škole, kako klasične tako i moderne te u zaključku sažima sljedećim:

»Ta teorijska povezanost znanosti o društvu sa socijalnom filozofijom, filozofijom povijesti i filozofijskom antropologijom ima i svoje metodologijske reperkusije. Ona se, prije svega, očituje u potrebi vlastite uporabe i transcendentalne metode, kao i ostalih metoda mišljenja, u sociologiji i o sociologiji, ako ona želi biti opća i globalna znanost o društvu, s trajnom humanističkom aktualnošću i dignitetom, a ne samo ograničena, fragmentarna, empiristička, teorijski neosmišljena i efemerna sociologija.«²⁴

Pitanje odnosa filozofije i znanosti stalno je prisutno u Skledarovim promišljanjima samih pretpostavki i vlastita antropologijskog stajališta:

»I, konačno, znanost je jedan od oblika koji je svagda povijesno situiran, fenomen duha koji je determiniran ne samo vlastitom unutarnjom logikom već i određen društveno-povijesnim (a i ideologijskim) potrebama. To znači da je ona nužno uklopljena u jedan povijesni sklop, o smislenosti kojega ovisi kako će biti angažirana i uporabljena: humano ili destruktivno. Ako suvremena znanost ne zaboravi potrebu za smislom, prema tome i svoj vlastiti smisao, moglo bi doći do njezina dijaloga s filozofijom, do njihova mogućeg plodnog susreta (a ne sukoba). U dodiru s filozofijom koja zauzima i pita za bit i smisao svega, pa i za humani smisao znanosti, znanstvenik prema tome treba biti odgovoran za svoje rezultate i humanistički angažiran.«²⁵

U posljednjem poglavlju svoje knjige, Skledar u Predgovoru piše:

»I na kraju, u četvrtome dijelu *Iz opusa naših filozofa*, prikazani su isječci, tj. samo neki važni problemi i pojedina djela iz značajnih opusa naših poznatih filozofa, kulturnih profesora starije generacije Vanje Sutlića i Esada Ćimića, te sada već afirmiranoga filozofa, estetičara srednje generacije Mladena Labusa.«²⁶

Tekstovi pod naslovima »Sutlićeva kritika Marxa«, »Ćimićeva *Iskušenja zajedništva* i *Drama ateizacije*«, »Labusova *Filozofija moderne umjetnosti*«, donose kritičko vrednovanje djela naših filozofa, što samo pokazuje da se autor, pored brojnih i raznolikih tema o kojima smo naprijed pisali, sigurno kreće u najrazličitijim područjima filozofije, znanosti i kulture, koja su mu teorijski važna i bliska. Skledarovo intelektualno putovanje uvijek počinje u konkretnim regijama bitka koje obrađuje, završava u točki teorijske sinteze, da bi se otputio dalje, u nova i neistražena područja spoznaje. Iako različiti po svojim teorijskim interesima i temama, sva su tri filozofa predmet autorova ne samo plodnog i kritičkog intelektualnog dijaloga s njihovim djelima nego istovremeno pokazuju i njegovu izvanrednu kompetenciju na raznorodnim područjima.

Na kraju, mora se reći da ova knjiga predstavlja nesvakidašnje djelo, koje Skledara kvalificira kao jedno od prvih imena naše filozofije, socio-kulturne antropologije i sociologije. Knjiga *Filozofija i život* izniman je doprinos filozofiji, znanosti i kulturi. Misaonom prodornošću, raznolikošću problema koje obrađuje, teorijskom obuhvatnošću, bogatstvom kulturoloških i filozofskih tema, te jasnim literarnim stilom, kao i preciznim znanstvenim diskursom – uvjereni smo da će ovo djelo privući pozornost ne samo stručnjaka nego i najšire kulturne i znanstvene javnosti. Smatramo da bi ovo djelo svakako trebalo naći svoje mjesto među visokoškolskim udžbenicima za studente društveno-humanističkih znanosti.

23
Isto, str. 127.

24
Isto, str. 139.

25
Nikola Skledar, *Filozofijske, religijske i društvene teme*, str. 19.

26
Nikola Skledar, *Filozofija i život*, str. 8.

Mladen Labus

Philosophy and Life

Philosophical and Socio-Cultural Anthropology of

Nikola Skledar

Abstract

This text is a review of Nikola Skledar's book Philosophy and Life, but it also represents an attempt to critically outline the author's theoretical and intellectual profile taking into account his other books. The main objective of the text is to present developed and original open anthropology which has existential, hermeneutical and humanist character in interpretation of the man's historic subsistence. The text examines principal themes like: the relation between the philosophy and contemporary life, modern education/schooling and the philosophy of man, integral bio-ethics, philosophy towards religion and science, eros and thanatos, about the life after death, philosophical foundations of science, from the work of our philosophers, etc.

Key words

philosophy of man, life, socio-cultural anthropology, education/schooling, eros, bioethics, *eros*, *thanatos*, religion, science, methodology, Nikola Skledar